

- узгодження основних стратегічних цілей, механізмів і нормативного забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні на найближчу перспективу шляхом впровадження «Національної електронної платформи освіти»;
- вдосконалення нормативно-законодавчої бази у сфері діджиталізації освіти;
- створення урядом стратегії розвитку новітніх технологій, націленої на співробітництво з провідними компаніями цієї галузі та виробництво вітчизняних аналогів згідно зі світовими стандартами;
- покращення технічного і програмного забезпечення навчальних закладів, забезпечення доступу до відкритих світових інформаційних ресурсів.

Приділення достатньої уваги діджиталізації освіти надасть можливість закласти фундамент щодо здійснення успішної професійної діяльності та кар'єри здобувачам освіти, а Україні дозволить стати на новий рівень розвитку.

Кобецька Н. Р.,
завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА (НОТАТКИ З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ)

В останні роки для України особливої актуальності набуває зміна традиційних підходів до викладання. «Стратегічною метою реформування й модернізації вищої освіти і науки в Україні є створення ефективного інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах через сприяння прогресивним нововведенням, впровадження найсучасніших технологій і моделей навчання»¹.

Ще п'ятдесят років тому Р. Аткинсон і Р. Шіфрін, обґрунтувавши теорію трьох складових людської пам'яті², довели, що використання традиційних (пояснювально-ілюстративних) методів навчання малоефективне, оскільки вони переважно орієнтовані на пам'ять, а не на мислення. Сьогодні, однозначною є необхідність зміни методів викладання в бік максимально широкого впровадження методів активного навчання, оскільки традиційна лекційно-семінарська форма взаємодії між викладачем і студентом є малоефективною. Використання в процесі викладання екологічного права різних методів навчання, які поєднуються між собою та забезпечують належний кінцевий результат засвоєння знань, повинно здійснюватися з урахуванням різних факторів: особливостей власне навчальної дисципліни; компетентностей, якими повинні володіти майбутні юристи; особливостей студентської аудиторії, її зацікавленості предметом; рівня підготовки студентів тощо. Розглянемо їх детальніше паралельно з ілюстрацією методів і прийомів навчання, що застосовуються у викладацькій діяльності автора.

І. Ефективність застосування правових інструментів у відносинах охорони довкілля прямо залежить від знання та розуміння суб'єктом правозастосування як базових процесів, що відбуваються в природних системах, так і технічних, організаційних процедур контролю негативного впливу на природу та її окремі компоненти, а відтак – орієнтації в змісті та досягненнях наук про природу, економіку, технічних наук тощо. У 2001 р. в Україні схвалена Концепція екологічної освіти. В ній, зокрема, передбачалася обов'язковість включення до освітньо-

¹ Артикуца Н. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. *Інноваційні технології у вищій юридичній освіті*: матеріали доповідей Міжнародної науково-методичної конференції (25–28 травня 2005 року). Київ: НаУКМА 2005. С. 5.

² Atkinson R., Shiffrin R. Human memory: a proposed system and its control processes. *The psychology of learning and motivation* (K. Spence and J. Spence (eds)). New York: Academic Press, 1968. Vol. 2. P. 89.

професійних програм підготовки всіх напрямів підготовки бакалавра нормативної дисципліни «Основи екології». Однак, більшість юридичних факультетів цю дисципліну не запровадили, мотивуючи наявністю в навчальному плані «Екологічного права». У європейських державах прийнятною моделлю надання екологічних знань в межах правових освітніх програм є включення загальних екологічних дисциплін як факультативів в рамках освітньої програми підготовки студентів-юристів¹. Однак, для українських правничих шкіл у нинішніх реаліях обмеженої кількості навчальних годин та відсутності зацікавленості студентів у відвідуванні факультативних занять така практика навряд чи може бути використана. Разом з тим, потреба в розумінні об'єктивних процесів і відносин, що оформляються правовими нормами, викликає потребу роз'яснювати їх (хоча б у дуже загальному вигляді) на лекціях з «Екологічного права». З власного досвіду вбачається, що найкраще це робити, демонструючи на лекції короткі відеоролики. Це, наприклад, відеоматеріали щодо суті та взаємодії елементів біорізноманіття (для розуміння необхідності його збереження); функціонування єдиної автоматизованої системи моніторингу довкілля; мандрівок по територіях, що охороняються тощо. Використання теле-, відео-, фото-, аудіо- та інших матеріалів у навчальному процесі (аудіовізуальний метод) підсилить пізнавальну активність студентів, дозволяє досягти максимальної економії часу.

II. Викладання екологічного права неможливе лише шляхом аналізу і тлумачення формально-юридичних джерел (нормативно-правових актів). Лектор повинен глибоко володіти методологією еколого-правового регулювання, світоглядно-філософськими питаннями взаємодії суспільства з природою. Формування у майбутніх правників осмисленого, розумного, гуманного ставлення до природи впливає на формування відповідної практики застосування екологічного законодавства. Відповідна мета досягається як безпосередньо під час проведення занять, так і в організації позанавчальних заходів. У процесі вивчення екологічного права, тлумачення правових норм, аналізу практики їхнього застосування постійно наголошується на пріоритетності права людини на безпечне довкілля і заходах його забезпечення, розумінні значення участі громадськості в прийнятті екологічних рішень, сутності і розумінні засад сталого розвитку. В позанавчальний час студенти, які вивчають «Екологічне право» залучаються, наприклад, до інформаційної компанії та участі в акції «Година Землі».

III. Суттєвою проблемою для практики викладання екологічного права в Україні є невисоке зацікавлення студентів до вивчення цієї галузі. Досить часто студенти не бачать практичної потреби в застосуванні еколого-правових знань, сфери їхнього застосування в юриспруденції. Щоб пробудити цікавість студентів до вивчення відповідної галузі чи окремих її інститутів, часто на початку заняття подається певна проблемна, суперечлива ситуація, яка мала місце в реальності, демонструється коротким відеоролик, в якому представлено порушення еколого-правових норм. Після цього студентам ставиться набір питань, спрямованих, насамперед, на виявлення нормативного регулювання цих відносин, акцентується, що всі ці механізми будуть предметом аналізу впродовж заняття.

IV. Знання з екологічного права в сучасних умовах мають носити характер практичної юриспруденції. Першочерговим завданням юридичної освіти загалом є скерованість на набуття навичок практичної діяльності за фахом. Аналізуючи методику викладання екологічного права в американських університетах, Г. Робертсон дійшов висновку, що студентам слід надавати можливість пізнати систему екологічного права шляхом вирішення проблем реального типу². Для реалізації подібного завдання у світовій юридичній педагогічній практиці ще з кінця минулого століття широко впроваджуються ділові та рольові ігри; так звані, мозкові штурми («brain storms»); кейс-завдання; навчальні дискусії; симуляції; розбір конкретних ситуацій тощо³. Для української вищої школи такі форми проведення занять є порівняно новими та почали активно впроваджуватись в останні десятиріччя. Поширеним у моїй практиці є викорис-

¹ Francisco B. López-Jurado, Angel M. Ruiz de Apodaca, Juan José Pons, Jordi Puig i Bager Teaching / learning the environment within environmental law studies. *International Technology, Education and Development Conference* (Valencia, 7–9 marzo, 2007). URL: <http://hdl.handle.net/10171/13438> (дата звернення: 08.09.2019).

² Robertson Heidi Gorovitz Methods for Teaching Environmental Law: Some Thoughts on Providing Access to the Environmental Law System. *Columbia Journal of Environmental Law*. 1998. Vol. 23. P. 279.

³ Brun M. and Johnstone R. *The Quiet Revolution: Improving Student Learning in Law*. Law Book Co, 1994. P. 256.

тання кейс-завдань. Аналіз конкретних ситуацій, їхнє обговорення, ознайомлення з різними підходами до вирішення проблеми, пошук необхідної інформації – усі ці види робіт допомагають сформуванню важливих для практичного вміння й навички: комплексного підходу до аналізу й оцінки фактів, логічного та причинно-наслідкового стилю мислення, правильного прийняття рішення.

V. Ще одна особливість екологічного права, яка визначає особливості методики викладання відповідного курсу, – його мультицентричний, плюралістичний, конфліктний характер, що породжує досвід вивчення екологічного права та набуття практичних навичок за допомогою рольової гри з відбиттям різних груп інтересів¹. Аналіз практичних ситуацій передбачає залучення студентів до різних ролей: представник неурядової громадської організації, державний інспектор, адвокат підприємства. Для активізації уваги студентів часто проблемна ситуація вирішується методом «мозкового штурму». Фабулами є конкретні судові рішення з аналогічних справ, в яких суди підійшли до їхнього вирішення по-різному. На жаль, в Україні поширена суперечливість судової практики при вирішенні еколого-правових спорів, проблеми у визначенні судової юрисдикції тощо. Студентам пропонується ознайомитись з такими суперечливими рішеннями та провести їхній аналіз. Після цього їм ставляться запитання та відбувається активне обговорення, пропонується висловити свої аргументи та контраргументи на користь тієї чи іншої позиції суду. Як правило, наведені аргументи фіксуються на дошці, аналізуються та, в кінцевому рахунку, обираються найбільш обґрунтовані. Вирішуючи практичні завдання, студенти часто обирають найбільш очевидний спосіб захисту, який «лежить на поверхні». Але він може виявитися неефективним та не приведе до припинення порушень прав. Досвідчений викладач повинен наголошувати на необхідності з'ясування кінцевої мети, досягти якої слід у відповідній ситуації. А далі, виходячи з неї, і треба обирати спосіб захисту та формулювати конкретні позовні вимоги.

У своїй викладацькій практиці сьогодні я повністю відійшла від традиційної форми усного теоретичного опитування студентів, коли вони відтворюють зміст норм, науковий їхній аналіз, наведений у підручниках. Однак, безумовно, розв'язання практичних ситуацій неможливе без знання і розуміння теоретичних положень, уміння оперувати основними дефініціями, орієнтації в системі правових норм. Отже, аналіз ситуаційних завдань завжди супроводжується опитуванням теоретичних, нормативних положень. Однак, питання, що ставляться, прив'язані до конкретного випадку. Наприклад, студенту пропонується не просто описати порядок набуття статусу громадського інспектора з охорони довкілля, а детально розтлумачити пересічному громадянину-клієнту, які документи йому слід зібрати, куди конкретно звернутися, які додаткові умови виконати для цього. Задіюючи метод інтерв'ювання, студентам пропонується провести бесіду з клієнтом, який звернувся до них як адвокатів з проблемою порушення, на його думку, сусіднім підприємством нормативів викидів забруднюючих речовин.

На завершення хочеться підкреслити, що впровадження інноваційних методик та постійне вдосконалення викладання такої складної навчальної дисципліни, як «Екологічне право», вимагає високої фахової підготовки викладачів, постійного самовдосконалення і навчання, підвищення свого наукового та методичного рівня знань.

¹ Coplan Karl S. Teaching Substantive Environmental Law and Practice Skills Through Interest Group Role-Playing. *Vermont Journal of Environmental Law*. 2016. Vol. 18/2. P. 194. URL: <http://digitalcommons.pace.edu/lawfaculty/1050/> (дата звернення: 08.09.2019).